

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

De Stola. Quid fuerit apud veteres Ethnicos, Judaeos, Christianos. Cur
nostrae hoc nomen tributum. De palla linostima. Stola olim Orarium.
Quaedam de hoc, ejusque usu sacro & profano.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

suos humores patitur. Amalarius lib. 2. cap. 24. Sudarium ad hoc portamus, ut eo detergamus sudorem. In manu sinistra portatur, ut ostendatur in temporali vita tedium nos pati superflui humoris. Robanus Maurus lib. 1. de Instit. Clericorum cap. 18. Quartum Sacerdotis indumentum Mappula sive mantile est, quod vulgo Fanonem vocant. Est autem Fano vox Saxonica, quæ expansum vel extensum significat, ut docet Vossius lib. 2. de viuis serm. cap. 7. In Ordine Romano qualiter Missa celebretur: Deinde Subdiaconus regionarius ponit Mappulam in sinistro brachio Pontificis super planetam. Tempore Gregorii Magni soli clerici Romanæ Ecclesiæ Mappulis utebantur: Sic enim ille loquitur lib. 2. epist. 54. ad Joannem Archiepiscopum Ravennatem. Illud autem quod pro utendis à clero vestro Mappulis scripsistis, à nostris est Clericis foris obviatum, dicentibus nulli hoc unquam alii civilibet ecclesiæ concessum fuisse. Sed nos servantes honorem fraternitatis tuæ, licet contra voluntatem antedicti cleri nostri, primis Diaconibus vestris in obsequio dumtaxat tuo Mappulis uti permittimus: alio autem tempore, vel alias personas hoc agere vehementissimè prohibemus. Duravit autem hic Mappulæ sive sudarii lintei usus, donec in locum ejus Manipulus, non ad tergendas sordes, sed ad ornatum suffectus est; qui propterea ejus materiæ & texturæ est, ex qua stola & planeta fieri solent. Hanc verò mutationem mappulæ in manipulum sæculo decimo factam conjicio: nam Alcuinus & Amalarius, qui sæculo nono vixerunt, mappulis usum tunc viguisse ostendunt. Manipuli autem mentio fit in veteri Missa ex codice Ratoldi Abbatis Corbeienfis apud Menardum, qui Ratoldus vixit anno 980. Olim, ut apparet ex antiquis picturis, ejus forma longior erat & strictior, vix duos pollices excedens, quemadmodum & stola, & linea utrimque æquali à summo ad imum limbum defluebat: nec erat extrema pars latior, sicut nunc est. Quod verò Manipulus proprium subdiaconi indumentum, ut Scholastici existimant, veteri usu non fuerit, argumento esse inter cætera potest, quod illo uterentur, qui nullo ordine initiati erant. Testis est Lanfrancus Cantuariensis epist. 13. dicens: In cœnobiiis Monachorum etiam Laici cum Albis induuntur, ex antiqua Patrum institutione solent ferre Manipulum. Verum hæc consuetudo, ut in notis ad eandem epistolam vir eruditus Lucas Dacherius observat, abrogata postmodum fuit in concilio Pictaviensi sub Pa-

schali. II. c. 5. *Ut nemo Monachorum deinceps Manipulis utatur, nisi fuerit subdiaconus.* Manipulo nostro respondet apud Græcos Epimanicion, de quo agit Goar in notis ad Chrysostomi Liturgiam num. 12. Cùm Planeta totum corpus ambiret, ut mox videbimus, ea super brachia duplicata & triplicata, ut Gemma animæ ait lib. 1. cap. 207. & 208, Manipulus extremo loco brachio expedito imponebatur: qui ritus tunc omnibus Presbyteris communis, nunc in solis Episcopis remansit, quibus peracta confessione à Ministris imponitur; quia prisco more post confessionem casula elevari solebat.

De Stola. Quid fuerit apud veteres Ethnicos, Iudeos, Christianos. Cur nostræ hoc nomen tributum. De palla lino-stima. Stola olim Orarium. Quædam de hoc, ejusque usu sacro & profano.

VI. **S**TOLÆ nomen apud profanos scriptores tam Græcos à quibus fluxit, quam Latinos, muliebrem vestem significat ad talos usque demissam. Unde Cicero mores effæminatos Marci Antonii redarguens Philip. 2. ait, *Sumpstisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti.* Erat autem propriè matronarum vestimentum, ut docet Ferrarius de re vestiaria lib. 3. cap. 17. adeò ut impudicæ mulieris nota foret brevior tunica, & Tertullianus lib. de Pallio. cap. 4. inter signa ejuratæ pudicitie recenset matronam in publico sine stola. Interdum tamen sumptam legimus pro quolibet genere vestimenti, Regum, Sacerdotum, & Privatorem. Nam Genes. 41. cùm Pharaon constituit Joseph super universam terram Ægypti, vestivit eum stola byssina: & ipse Joseph Genes. 45. singulis fratribus suis proferri iussit binas stolas; Benjamin verò dedit quinque stolas optimas. In libro quoque Esther cap. 6. cum dixisset Aman, eum quem Rex honorare vellet, debere indui vestibus regis: tum sequitur tulisse stolam, & induisse Mardocheum. Filium item prodigum ad se revertentem iussit Pater indui stola prima, eximia scilicet, & omnium quæ domi erant pretiosissima. Zozimus lib. 4. ait Julianum concessisse Procopio, ut regiam stolam haberet: & Diodorus Siculus lib. 2. narrat, Arbacem, qui primus ex Medis Assyriorum imperium defuncto Sardanapalo occupavit, indutum regia stola Regem appellatum fuisse. De stola summi Sacerdotis in lege veteri agit Josephus lib. 15. *Antiquit.*

quit. cap. 14. & lib. 18. cap. 6. Sacerdotes item stantes ante altare cum stolis Sacerdotalibus commemorat lib. 2. Machabæorum cap. 3. Zozimus lib. 4. loquens de titulo Pontificis Maximi Imperatoribus olim tributo ait. *simul ac summum Imperium quisque consequatur, stola Sacerdotalis ei offerebatur à Pontificibus, & continuo Pontificis Maximi titulus ei tribuebatur*: tum refert Gratianum eam stolam sibi oblatam averfatam fuisse, quod illicitum existimaret Christianum eo habitu uti. Stolæ formam exprimit Zenophon lib. 8. *Cyripæd. his verbis. Elegit itaque stolam Medorum & ipse ferre, & ut familiares ei induerentur persuasit. Hæc enim visa est ea occultare si quis defectum aliquem haberet in corpore*: quia nimirum totum corpus tegebat præter caput & collum. Simili modo describit stolam Sacerdotalem S. Germanus Constantinopolit. in *Theoria Liturgiæ*, quam esse ait ignicolorem, dimissiam usque ad pedes instar poderis Aaron. Nec dubito, quin talis fuerit stola illa auro contexta, quam scribit Theodoretus lib. 2. *hist. cap. 27. à Constantino Magno donatam Macario Episcopo Hierosolymitano*, ut ea indutus divini baptismatis ministerium perficeret, à Cyrillo autem venditam, ut illi adversarii objiciebant. Et hæc quidem erat stolæ forma apud veteres Ethnicos, Judæos, Christianos: at nunc stola nostra non vestis, sed veluti torques est à collo per humeros ad pectus pendens, & usque ad genua protensus. Quod sanè ornamentum, quando cæperit à sacerdotibus in sacris adhiberi, & cur ei stolæ nomen tributum sit, solerti indiget disquisitione. Quidam ævo Apostolorum coepisse scribunt, eo quod legerint stolam S. Jacobi Apostoli missam fuisse à Theodosio Hierosolymorum Episcopo ad S. Ignatium Constantinopolitanum; & stolam sancti Stephani Protomartyris à Marcario item Hierosolymitano datam Helene Augustæ, & ab ea Vespotionem transmissam. Sed hos scriptores vocis æquivocatione deceptos evidens est; stola enim illorum temporum, ut ex dictis constat, vestis oblonga erat totum corpus ambiens, nihilque habet commune cum stola hodierna præter nomen. Durandus in *Rationali lib. 3. cap. 5.* stolæ initium ad illud tempus refert, quo Alba deferri cepit. *Notandum, inquit, quod antiquitus stola erat vestis candida pertingens usque ad vestigia, qua Patriarchæ utebantur ante legem: quam primogeniti, cum benedictionem Patris acciperent, induebant, & Domino victimas ut Pontifices offerebant. Sed postquam Alba coepit portari, mutata est in torquem.* Hæc tamen levis conjectura est, & nos certiora hujus rei indicia dabimus ex

Conciliis mox referendis. Unde autem nomen stolæ huic ornamento? An quia succellit veteri stolæ, ut innuit Durandus? An potius deducta est nomenclatura à fascia, quæ in limbo ejus vestis affuta erat, quæ olim stola dicebatur, retento totius vestis nomine in parte quadam illius? Ita conjicit, & mea quidem sententia probabiliter, Vincentius Ricardus in *Commentariis ad orationem sextam sancti Procli*. In extrema namque parte antiquæ stolæ, ut observat Baysius de *re vestiaria c. 17.* affuta erat fasciola seu limbus ipsam vestem ambiens, cui cum sit valde similis hodierna stola, hinc fieri potuit, ut hoc illi nomen tributum sit. In actis sancti Silvestri, quæ Damaso adscribuntur, ab eo constitutum legitur, ut Diaconi Dalmaticis in ecclesia uterentur, & pallâ linostrimâ læva eorum tegeretur: Zosimus item constitutum fecisse dicitur, ut Diaconi lævas tectas haberent de pallis linostrimis; ubi forte legendum linostrima, id est, ex lino & lana contexta, quæ ut ait Isidorus lib. 19. *Orig. cap. 22.* dicta est linostrima, quia in stamine linum; in trama lanam habet. Nominem autem hujus pallæ nihil commodius intelligi potest, quam stola Diaconalis, quæ in humero sinistro ab ipsis deferretur ad differentiam sacerdotalis à collo ante pectus pendens. Stolæ item mentio fit sub nomine Orarii, in concilio Laodiceno tempore ejusdem Silvestri habito *cap. 22. & 23.* quibus Subdiaconis & Lectoribus prohibetur ne Orariis utantur. Ex quo duplici testimonio inferitur, ante annos mille & trecentos usum stolæ in ecclesia invaluisse.

Potiorè nomine Orarii stolam, qua nunc utimur, intelligi, omnes ecclesiastici scriptores testificantur. Gemma animæ lib. 1. cap. 204. *Deinde circumdat collum suum stola, quæ & Orarium dicitur.* Rabanus Maurus lib. 1. cap. 19. *Quantum est quod Orarium dicitur, licet hoc quidam stolam vocent.* Alcuinus de div. off. cap. 39. *sequitur Orarium, id est stola.* Ordo Romanus, *subdiaconi regionarii accipiunt ad induendum Pontificem vestimenta; alius Orarium, alius Planetam.* Anastasius in vita Agathonis, *ea hora S. Synodus unâ cum Principe ejus Orarium auferri jusserunt à collo ejus, Macarii scilicet Antiocheni.* Adstipulantur veterum conciliorum Patres, à quibus multa de usu Orarii sancita sunt, quæ satis superque constat ad stolam pertinere. Concilium Laodicenum jam supra citatum tempore S. Silvestri. Bracarense I. anno 563. c. 27. *Placuit, quia in aliquantibus hujus provincie Ecclesiis Diacones absconsis in iura tunicam utantur Orariis, ita ut nihil differre à Subdiacono videantur, ut de cætero supposito scapula, sicut decet, utantur Orario.* Tole-

letanum quartum sub Honorio c. 27. *Episcopus recipiat Orarium, annulum, & baculum: Presbyter Orarium & planetam: Diaconus Orarium & Albam.* Et c. 39. *Orarius duobus nec Episcopo quidem licet nec Presbytero uti; quanto magis Diacono, qui minister eorum est? Unum igitur Orarium oportet Levitam gestare in sinistro humero, propter quod orat, id est, predicat: dexteram autem partem oportet habere liberam, ut expeditus ad ministerium sacerdotale discurrat. Caveat igitur amodo Levita gemino uti orario, sed uno tantum & puro, nec aliis coloribus, aut auro ornato.* Bracarense III. sub Adco. dato c. 2. *Cum Sacerdos ad solemnia Missarum accedit aut pro se Deo sacrificium oblaturus, aut sacramentum corporis & sanguinis Domini Jesu Christi sumpturus, non aliter accedat, quam Orario utroque humero circumscriptus, ita ut de uno eodemque Orario cervicem paviter & utrumque humerum premeus signum in suo pectore praeferat crucis.* Moguntinum sub Leone III. c. 28. *Presbyteri sine intermissione utantur Orariis propter differentiam sacerdotis dignitatis, quando scilicet ministeria sui ordinis obeunt: nisi forte hoc loco praeter solitum sumatur Orarium improprie pro veste talari, qua revera sine intermissione uti debent Sacerdotes. Quo item sensu interpretantur nonnulli canonem, quem Gratianus 17. qu. 4. c. 25. & Ivo p. 10. c. 139. tribuunt concilio Triburiensi: *Presbyteri non vadant nisi stola vel orario induti. Et si in timore spoliantur vel vulnerantur, aut occiduntur non stola vestiri, simplici emendatione sua solvantur; si autem cum stola, triplici.* Minor enim poena infligitur illi, qui injuriam inrogat sacerdoti sine habitu incedenti, cum possit ignorantiae exceptione excusare. Ex quo patet, Orarium hic accipi pro communi vestimento, quod ita proprium Sacerdotis foret, ut eum discerneret a saeculari. Quod si primam hujus vocis originem inspicimus, profana est & ab eo sensu diversa quo nunc usurpatur. Antiquis enim scriptoribus tam Ethnicis, quam Christianis Orarium nihil aliud est quam sudarium, strophium, linteolum, quo facies abstergitur. Flavius Vopiscus in Aureliano, ipsum primum ait donasse oraria populo Romano, quibus uteretur populus ad favorem. Quia videlicet in altum sublatis orariis favoris signum obtendere, & Regem venerari censebantur. Ambrosius orat: quam habuit in obitu Satyri fratris describens tempestatem qua jactabatur, *Divinum, inquit, fidelium sacramentum ligari fecit in orario, & orarium inivit collo, atque ita se dejecit in mare.* Quo loco orarium non stola, ut quidam arbitrati sunt, sed vulgare linteum significat; nam Satyrus Laicus erat, ad quem stola sacra nullo pacto poterat pertinere. Ambrosius iterum epist. 54. de miraculis sanctorum Gervasii & Protasii: *Quan-**

ta oraria jactantur? & tactu ipso medicabilia repossuntur? Similiter Augustinus lib. 22. de civ. Dei cap. 8. *Oculum lapsum ligavit orario, nec nisi post septem dies putavit esse solvendum.* Pontius in vita S. Cypriani, *Fratres ante aminam & oraria ante eum ponebant, ne sanctus cruor defluens absorberetur a terra.* Erat autem orarium magis longum quam latum, instar fasciae, ut ex loco citato Ambrosii de Satyro fratre ostendit Casaubonus in notis ad Vopiscum. Favet Gregorius Turon. l. 3. hist. c. 5. ubi refert Sigismundum Burgundionum Regem filium suum dormientem jussisse occidi. *Dormienti, ait, orarium sub collo positum ac sub mento ligatum, trahentibus ad se invicem duobus pueris, suffocatus est.* Ex hac autem orarii forma oblonga suspicor translatum hoc vocabulum in Ecclesiam, & sacrae stolae tributum: cui suspitioni robur aliquod addit supra relatum Silvestri decretum de palla linoctima ex lino, sicut & sudarium, contexta. Ejus verò etymon ab ora deductum non adeò inverisimile est, ut quidam scribunt, nam ora vestis facies tergi solebat, antequam linteola in usu essent. Plautus in Mercatore act. 1. sc. 2. *Sume lacrimam, partem scilicet extremam vestimenti, atque absterge sudorem tibi.* Ab ore tamen probabilius sumitur, quia orario os tergitur, quam notationem sequi videtur Prudentius hymn. 1. de coronis, hoc versu:

Hic sui dat pignus oris, ut ferunt, Orarium.

Alii ab orando derivant, eo quod sacris praedicatoribus sive oratoribus detur, ut ajunt Alcuinus & Rab. Maurus; quibus consentit Beda in collectaneis de septem Ordinibus: *Bene oratoribus convenit orarium, conveniens vestimentum officio.* Sine Graeca an Latina vox ambiguum est: crederem tamen à Latinis ad Graecos devenisse, quam Suidas homo Graecus, & auctor veteris Etymologici, Latinum vocabulum esse testatur. Qui verò Graecum esse contendunt, triplicem ejus afferunt etymologiam. Bassamon in can. cit. Conc. Laodicensi & Matth. Blastares in synopsi canonum à verbo oro, quod Graecis idem est ac observo sive custodio, deducunt, eo quod diligenter observent in mysteriis quae agenda sunt, eaque orario significant Diaconis, qui sunt in Ambone. Simeon Thessalonicen. derivat ab ora, quae Hefichio est pulchritudo seu venustas, quia Diaconum gratiae venustate ornat, & divino decore illustrem reddit. Arcudius lib. 6. cap. 10. ab hora sive tempore, quia Diaconus accepta extremitate stolae tribus digitis invitat populum ad orandum; cantores ad psallendum; ostenditque

horas & tempus, quo aliquid est faciendum: quæ consuetudo etiam hodie viget in Græcia. Quamvis autem orarium commune sit Diaconis & Presbyteris, à Græcis tamen Diacono propriè tribuitur, stolam verò sacerdotalem Epitrachelion vocant, quod latius est orario, nec ullis litterarum notis exaratum, sicut orarium Diaconorum, cui ter inscriptum est verbum *Agios*, id est *Sanctus*. Claudio hanc de orario tractationem Isidori sententiã in regula Monachorum cap. 12. ubi ait, non licere Monacho orario uti, quod ante ipsum vetuerat concilium Aurelianense primum cap. 21. Sed hic orarium iuxta primam vocabuli originem pro linteo accipitur ad tergendam faciem; nam post pauca ait Isidorus, non debere Monachum vultus curam gerere, ne lasciviæ & petulantia crimem incurrat.

De Planeta. Penula veterum quid fuerit. Quid Phenolium. Casula seu Planeta diversa significationes. Ejus in sacris origo, forma, & usus.

VIII. **P**ostremum Sacerdotis sacris operanturi indumentum quidam Penulam, alii Casulam seu Planetam vocant, quæ voces à profana significatione ad sacram translatae sunt. Penula quid fuerit apud veteres Græcos & Latinos, quæ ejus forma, quis usus in communi vestitu, latè prosequuntur Bulengerus lib. de sacris vestibus cap. 20. Ferarius de re vestiaria lib. 1. cap. 36. & sequentibus, & Albertus Rubenius lib. item 1. de re vestiaria cap. 6. An verò Penula, quam Paulus Apostolus 2. ad Timoth. 4. se Troade apud Carpum reliquisse scribit, vestis sacra fuerit, an alia communis, frigori ac imbribus depellendis, an verò scriniolum seu theca libris & membranis referta, diversæ sunt sententiæ, quas illius epistolæ expositores, & Baronius anno Christi 58. n. 67. recensent. Frustra sunt, ait Gretserus lib. 1. comment. in Codinum cap. 16. „ qui Phænolium Latine penulam vertunt, nulli „ penulæ inter vestes sacras locus est, tamen non „ ignorem, quid de penula apud S. Paulum non „ nulli philosophentur. Subscripsit primum huic sententiæ Ferrarius in prima sui tractatus editione, at in secunda in fine 37. palinodiam cecinit his verbis. „ Hæc olim opinabamur, cum non „ dum penulæ figuram in antiquis monumentis „ videre contigisset, decepti etiam clarorum vi- „ rorum auctoritate, qui penulam vestimentum

„ apertum esse docuerunt. Sed postquam non una „ penulæ imago in manus venit, murare opinio- „ nem cogimur, vestemque sacrificantium cum „ Baronio penulam fuisse fatemur. Agit idem de penulis toto lib. 2. partis secundæ, ubi ejus extat figura admodum similis Planetæ sacerdotali. Meminit Penulæ Pauli Tertullianus lib. de oratione cap. 12. Porro Phænolium sive Phælonium Græcorum indumentum planetæ nostræ correspondens à Latinis interpretibus penulam dici, nequidquam reclamante Gretsero, aliquot testimoniis probat Baronius loco citato num. 69. Nam ut cætera omittam, Nicephorus Constantinopolitanus scribens & dona mittens Leoni III. ex antiqua translatione ait, *Misimus fraternæ vestrae beatitudini encolpium aureum, tunicam candidam, & penulam castaneam.* Pro Penula autem in textu Græco Phælonium legitur. De casula quoque sive Planeta pro communi vestitu olim à Latinis usurpata veterum Scriptorum testimonia habemus. Acta S. Fulgentii apud Bollandum die 1. Januarii cap. 18. „ Casulam pre- „ tiolam vel superbi coloris ipse non habuit, nec „ Monachos suos habere voluit. Subtus casulam „ nigello vel lactineo pallio circumdatus incessit. Regula Macarii cap. 27. inducit Monachum contumacem dicentem: *Hic ego durare non possum, sed accipiam casulam meam, & ibo ubi voluerit Dominus.* Casula autem hoc loco accipitur pro cuculla Monachali. Theodemarus Abbas in epist. ad Carolum Magnum, *Cucullam nos esse dicimus, quam alio nomine casulam vocamus.* Auctor vitæ sancti Casarii Arelatensis. „ Ambulans Casarius per plateam civitatis, vidit con- „ tra in foro hominem, qui à Dæmonio agebatur, in quem cum attendisset, habens manum „ sub casula, ut à suis non videretur, crucem con- „ tra eum fecit. Joannes Diaconus in vita S. Gregorii lib. 2. cap. 45. quemdam fuisse Monachum ait, qui à fratre suo seculari vestem petiit dicens: *Casulam non habeo, sed fac charitatem, eme mihi.* Erat etiam casula quotidianum Ecclesiasticorum indumentum, nam in concilio habito apud Liptinas in pago Cameracensi anno 743. c. 3. decretum fuit, ut Presbyteri vel Diaconi non sagis laicorum more, sed casulis uterentur ritu servorum Dei. Pro veste servili accipitur casula à Procopio lib. 2. de bello Vandalico c. 26. *Areobindus, inquit, magister militiæ à Iustiniano missus in Africam ad Goniharin accessit non prætoriam nec militari veste indutus, sed famulo vel privato homini propria, quam latine casulam vocant Romanis.*